

Hva tester Pisa?

Svein Sjøberg, Kronikk, Aftenposten 17. desember 2007

Pisa-prosjektet er pedagogikkens svar på naturvitenskapens Big Science, som CERN og NASA. Pisa er et gigantisk internasjonalt prosjekt med hundrevis av involverte forskere og med budsjetter i multi-million-klassen. I tillegg kommer innsatsen til utallige lærere og en halv million elever. Bak prosjektet står OECD. De har som sitt mål å fremme økonomisk utvikling og frihandel i en global konkurranse. Hensikten med Pisa er å gi deltakerlandene data og analyser som er 'policy-relevant', og som landene kan bruke til å utforme sin framtidige politikk. Og det gjør de!

Pisa-resultater slår ned som bomber i samfunnsdebatten i nesten alle deltakerland. Pisa former bildet av skolen, ikke bare i de fag og på det nivå man faktisk har studert, men av skolen som helhet; av elevene, av lærerne, ja nesten hele samfunnet. Clemet & co la Pisa til grunn for nær sagt alle tiltak i sin skolepolitikk. Det var de befriende ærlige til selv å fremheve. Den rød-grønne regjeringen har foreløpig ikke antydnet at de har tenkt å forholde seg på noen annen måte.

Mye av Pisa-debatten preges av lett forutsigbare grunnposisjoner. Noen avviser Pisa fordi de av prinsipp ikke liker tester og målinger, andre misliker at realfagene har fått så sentral plass. Andre reiser kritikk som åpenbart er basert på at de ikke har satt seg inn i verken metode eller innhold i Pisa. Den enorme betydningen av Pisa gjør det altså viktig med en informert debatt, både i og utenfor skole-kretser.

Bare de færreste har tatt seg det bryet det er å lese Pisa-rapportene. Det bør de gjøre. Der finnes det nemlig et vell av spennende data og analyser som går langt ut over det som havner i media. Jeg vil varmt anbefale den norske Pisa-rapporten. Den har det talende navn "Tid for tunge løft". På prosjektets norske hjemmeside (pisa.no) finnes det også en kortversjon. Disse rapportene er klare og oversiktlige, skrevet i et godt og greit språk og med fine framstillinger av sentrale data. Det klare språket i Pisa-rapportene skiller seg imidlertid sterkt fra det språket vi finner i de oppgavene som elevene har strevet med.

Dette bringer oss til et viktig punkt: Ingen forskning blir bedre enn kvaliteten på data. En skoletest blir aldri bedre enn kvaliteten på oppgavene. Det blir altså viktig å se på de oppgavene som ligger til grunn for dagens dommer over norsk skole. Pisa tester imidlertid ikke skolekunnskaper. Pisa har det djerpe mål at de skal teste kunnskaper og ferdigheter som anses som sentrale for å mestre framtidens samfunn. Stilt overfor en slik problemstilling vil nok mange tro at man også vil legge vekt på sosiale ferdigheter, kreativitet, intuisjon, toleranse, samarbeidsvilje. Kanskje også miljøbevissthet, empati, solidaritet og bevissthet om andre kulturer?

Men Pisa har valgt annerledes. De har valgt lesing, matematikk og naturfag. Selvsagt svært viktige områder, men neppe dekkende for den djerpe ambisjonen som Pisa hadde som mål. Ytterligere innsnevret blir området ved at det dreier seg om en ren papir-og-blyant-test basert på en tekst. Viktig nok det også, men altså en klar innsnevring. Som kjent er naturfag et eksperimentelt fag, der laboratorier, målinger, feltarbeid og mestring av utstyr kjennetegner virksomheten.

Oppgavene i Pisa er ment å være virkelighetsnære, knyttet til mest mulige konkrete, aktuelle og reelle situasjoner i dagens moderne samfunn. Oppgavene er sydd over omtrent samme lest: Man får presentert en tekst (fra avis, tidsskrift, brosjyre el. l.) og skal så svare på en del spørsmål om denne teksten.

Viktige spørsmålene blir altså: Hvordan klarer oppgavene å realisere de viktige intensjonene bak Pisa? Det er ikke lett å svare på dette. Hovedgrunnen er at oppgavene i hovedsak er hemmelige, i hovedsak fordi de skal brukes i neste Pisa-runde. Vi må ha tillit til ekspertene kan sine ting og gjør en god jobb. Men etter tre Pisa-runder er det nå en del oppgaver som også vi som er utenfor prosjektet kan vurdere. Det har mange gjort. NRKs "Sånn er livet" samlet et panel med kjente naturvitere til en samtale om oppgavene: Sissel Rogne, professor i biologi og leder av Bioteknologinemnda, Eirik Newth, astrofysiker og fagforfatter og Rasmus Hansson, biolog og leder av Verdens Villmarksfond.

For disse vel skolerte naturviterne framsto de frigitte oppgavene som heller kjedelige og merkelige. De fant at språkføringen virket uvanlig og til dels klossete. Dette er antakelig en konsekvens av at man krever omtrent identiske formuleringer i ulike land, nesten ord for ord. Slike 'aktuelle' tekster ville neppe ha kommet på trykk i vanlige norske medier.

Det kan være grunn til å tvile på at 15-åringer i Norge og en god del andre land yter sitt beste på slike oppgaver. Og hvorfor skulle de det? Ikke får de karakter, ikke får de tilbakemelding, og oppgavene får de aldri diskutert. Det å redde nasjonens ære i en internasjonal olympiade er neppe noe de tenker på – kanskje i motsetning til situasjonen i en hel del andre land? Vi vet at i land som Taiwan har elevene marsjert inn til hornmusikk til slik testing etter å være oppildnet av rektor til å yte sitt ytterste for sitt land. Utenfor har foreldrene ventet i spenning. Ikke overraskende kommer Taiwan og Hong Kong ut blant vinnerne på Pisa-rangeringen.

Det kan altså være en viss tvil om hvorvidt norske (og for eksempel danske og svenske) elever er lydige og tålmodige nok til å yte sitt beste og kjempe seg gjennom disse lange, merkelige og språklig klossete testene. Jeg vil oppfordre lesere til selv å studere disse oppgavene, kanskje som julenøtter. Praten vil i alle fall gå livlig, slik den gjorde for NRKs ekspertpanel, senere intervjuet i Dagbladet (7. des).

Det er nesten seksti land med i Pisa. Oppgavene er identiske, og ingen oppgave skal favorisere bestemte land. Oppgavesettet blir bestemt ved en slags internasjonal konsensus. Men hvordan skal man lage oppgaver som kan oppleves som like konkrete, aktuelle og virkelighetsnære av 15-åringer i Korea, Mexico, USA og Norge? Man trenger ikke mye fantasi for å innse at det her er duket for interessante forhandlinger og kompromisser. Oppgavene må i alle fall viske ut enhver tilknytning til de enkelte landenes natur, kultur, politikk og samfunnsdebatt. Pisa-oppgavene må nærmest per definisjon styre unna problemstillinger som aktuelle, lokale, kontroversielle. Les oppgavene og døm selv.

La ikke denne kritikken så tvil om at naturfagene står svakt i norsk skole. Det er mange grunner til bekymring, spesielt over bortvalg av fagene og lav rekruttering til høyere studier. Mangelen på kvalifiserte lærere bare øker, og knapt noen har merket noe til den såkalte nasjonale strategien for styrking av realfagene. Den ble for øvrig lansert i 2003, og ser i alle fall ikke ut til å ha bedret våre Pisa-resultater. Det bør gi grunn til ettertanke. Pisa-resultater har fått fart på diskusjonen om norsk skole, og det er bra. Men det er viktig å vite hva Pisa faktisk måler, og det er viktig å advare mot lettvinne forslag til løsninger.

Paradokser fra Pisa? **Dagbladet.no**

Svein Sjøberg, Dagbladet 15. desember 2007

Pisa 2006 viser nedgang i testskåre for både lesing og realfag. I dag sloss man om hvem eller hva som har skylda. Mange vil vite at vi for både lesing og realfag har hatt egne nasjonale satsinger i form av strategiplaner. Begge initiativene startet i 2003, så effekten burde kunne merkes helt til Pisa, med testing i 2006. Men testskåre går altså nedover. Kanskje viser dette at de to planene ikke var spesielt vellykkede? Jeg kjenner best til realfagplanen. De samlet i seg en rekke allerede eksisterende tiltak, og fikk ikke mye å rutte med. Derimot brukte Utdanningsdirektoratet nærmere 3 millioner kroner på evaluering av planen. (Troen på evalueringer, testing og måling er stor i dagens skolenorge.) Og evalueringen viste det enhver fagperson kunne ha fortalt omtrent gratis: Planen var stort sett ukjent, og hadde liten effekt. Nå bekrefter vel Pisa et slikt bilde?

Debatten går livlig om hva som kan gjøres for å få bedre testresultater. Mange vil kopiere Pisa-vinnerne, spesielt Finland. Og noe kan vi selvsagt kopiere: Vi kan lage en lengre og bedre lærerutdanning med større vekt på det faglige, slik de har i Finland. Andre ting er det vanskeligere å kopiere. Vi kan nok bare drømme om at de aller dyktigste blant våre elever aller helst vil bli lærere, slik som i Finland. Vi kan også både håpe og ønske at læreryrket i Norge får en like stor status som det har i Finland. Og det er slett ikke sikkert at Pisa-debattene i norske media bidrar til å øke rekruttering og status til det være lærer i Norge.

Men Pisa viser også andre sider ved finsk skole. De ligger langt bak OECD-snittet når det gjelder bruk av informasjonsteknologi i skolen. Her ligger Norge nær toppen, både i og utenfor skolen. Men vi skårer altså svakt på Pisa-testene. Også på individnivå er det en negativ sammenheng mellom Pisa-skåre og bruk av IKT. Vi ser altså at omfattende bruk av IKT henger sammen med lavere skåre i både naturfag og matematikk. Kanskje dette kan lede til en debatt om den sterke troen på IKT i norsk skole? Kanskje er gode lærere og gode lærebøker viktigere? (Men for all del: Hvis Pisa hadde målt 'digitale ferdigheter', så hadde kanskje Norge skåret høyere?)

Andre Pisa-resultater gir også grunn til tvil: Jo mer laboratoriearbeid og eksperimenter, jo svakere Pisa-resultater. Dette gjelder også på individnivå. (Kanskje ikke så rart, siden Pisa-testen er en papir-og-blyant test?) Men hva skal vi lære av det? Vil vi ha et naturfag uten praktiske øvelser, ekskursjoner og feltarbeid? Pisa viser også at testskåre henger negativt sammen med at elevene formulerer egne hypoteser og følger egne spørsmål. Skal naturfaget kvitte seg med de arbeidsformene som nettopp er kjennetegnet på naturvitenskapelig arbeid? Og som vi vet at elevene faktisk setter pris på, og som kan gi dem gode opplevelser som de vil huske?

Noen mener også at vi kan få Norge opp på Finlands nivå ved å innføre flere tester i skolen. Da gjør vi imidlertid det motsatte av hva finnene selv gjør: Finsk skole har langt færre tester, og i motsetning til Norge deltar de heller ikke i alle de internasjonale studiene som Pirls, Timss osv. Mange norske politikere vil også ha full 'åpenhet' om testresultater, helst på skolenivå. De mener at dette vil gi oss en bedre skole. I Finland er det ingen slik form for publisering. Et annet trekk ved finsk skole er at foreldre har liten innflytelse, mens Pisa-data viser at norske lærere i langt større grad føler både interesse og press fra foreldre. Hva er det egentlig vi ønsker å lære av Finland?

Endelig ser vi at de landene som skårer høyest på Pisa kjennetegnes ved at elevene har minst selvtillit og ved at de har fått et negativt forhold til faget. De skårer høyt som 15-åring, men prisen er kanskje at de mister selvtilliten og at de lærer seg å hate faget? Kanskje er skolen blitt en vaksine mot naturfaglig interesse i stedet for en stimulans til videre engasjement? Jeg spør noe retorisk: Er dette noe vi ønsker å kopiere? Tror vi at dette vil stimulere interessen for og rekrutteringen til naturvitenskap?

Også andre land enn Norge har fått Pisa-sjokk. Verst var det i Tyskland, som havnet langt nede på rankingen i første Pisa-runde. Dette slo ned som en bombe, og ble en stor sak ved tyske valg i 2001. Resultatet ble en enorm nasjonal satsing på realfagene. Med tysk grundighet ble det satt i gang utviklingsarbeid, først og fremst systematisk videre- og etterutdanning av lærere. Både forbundsrepublikken og de enkelte delstater brukte enorme summer på denne innsatsen. Og i Pisa 2006 havnet Tyskland godt over OECD-snittet. Det er ikke urimelig å tro at det nasjonale løftet har gitt resultater. Den utmerkede norske Pisa-rapporten heter *"Tid for tunge løft"*. La oss håpe at nettopp det blir resultatet, uansett hva man ellers måtte mene om Pisa-prosjektet. La oss også håpe at vi ikke bare får en ny og revidert utgave av en nokså uforpliktende "Strategiplan for realfag". Nå er det på tide med et mer forpliktende og alvorlig ment løft.